

Tone Gaspari

Patrulja

1.

Jeseni leta 1917 se je to godilo.

Prevesnik se je vrnil z dopusta. Marsikdo, ki se je vračal z dopusta, je mislil na smrt. Take je najrajši pobirala. Plašni so postali kakor kokoši. Mislili so le na dom, namesto da bi iskali zavetij in zaklonov. Take je presenetil drobec granate ali strel iz brzostrelne puške. Padali so v zakop, ko je bilo že prepozno.

Prevesnik je korakal v jesenski noči nazaj na fronto v kaverno k svoji desetni. Do odseka 126 pod Fajtovim hribom je bilo daleč. Cesta se je naslanjala ob rob hriba. Zvezde so toliko svetile, da je razločeval sivino, nad katero so visele plahte, pletene iz bičevja. Zdelo se mu je, da padajo tam spredaj zvezde na zemljo. Svetlobne rakete stražarjev so čule vso noč.

Daleč pod njim je zaropotalo: strojnica je od strahu zašklepetala. Potem spet mir.

Prevesnik je srečal vračajoče se kuharje. Postal je za trenutek. Kakor pogrebci so šli mimo. Brez cigarete, brez besede. Stopil je čisto blizu, da je poiskal znanca. Šepetaje, da se ne predrami ta čudežni mir, je vprašal: »Koliko časa so že naši spredaj?«

Znanec se je predramil in pogledal. Tedaj ga je šele spoznal. »A, ti Prevesnik, z dopusta? Ravno prav. Spet bodo začeli.«

»Kdaj?« se je ustrašil Prevesnik. Sklonil se je kakor pod težkim nahrbtnikom, pa ga je le stisnila novica. Za Fajtovim hribom je izzivalno revsknilo iz topa. »Slišiš? Morda že pojutrišnjem.«

Včasih so se vsuli nenadno šrapneli na cesto kakor tolpa iz zasede. Nocoj so vsi spali. Edino stražarji prav tam spredaj so bedeli. In še ti le z enim očesom. Vse se je zdelo kakor zakleta povest.

V kaverni pod vrhom 126 je brlela edina sveča. Visoko, mirno je gorel plamenček, kakor gorí navadno ob mrličih. Od stropnega kamenja je nekje koncem kaverne kapljalo. Po vsakem deževju je začela taka ura: plák, plák. Udarjalo je ob ilovico na tleh in štelo.

Desetnik Dolnik je ležal iztegnjen na svojem ležišču. Od mrtvaške luči so bila lica rožnata, nos in čelo bleda, redka brada in brki zelen-

kasti. Venomer je gledal v svečo. Na straži sta Žust in Dorč. Ko je gledal na zapestno uro, je mislil: šele čez dobro uro bo izmenjava. Kdo ju zamenja? Vrhunc. Tedaj se bo že zdanilo. Podnevi straži le po eden.

Ob razritem kamenju in ob ilovici so smrčali drugi na vlažnih odejeh. Včasih je nekaj hušnilo, kakor bi stekel skozi kaverno tat. Dolnik je vedel: podgana se je zagnala s police. Enemu izmed spečih je skočila na obraz, zakaj obrnil se je in zamomljal nerazumljive besede. To je bil Vrhunc. Desetnik ga je spoznal po tresočem se glasu. Ta glas je razodeval, da Vrhunc nikoli ne spi s pravim spancem, temveč s slutnjami, ki mu

ne dajo miru. Molčeč je, slok fant, bledikast kakor zgodnji krompir. Eden izmed njih se je obračal. Kdo ve, kaj je videl v sanjah?

Dolnik ni mogel in ni mogel zaspati. Zunaj je prasknil včasih strel, kakor bi počilo v zaprti peči. Samo enkrat je nocoj nekje zagrmelo iz topa. Kako se je Dolnik tega poka ustrašil! Bdel je, kakor še nikoli, in čakal. Prevesnik se vrača z dopusta. Prevesnik, njegov sosed. Pismo prinaša in novic. In znabiti kako tajno: Anca je bolna, žena je zagospodarila trgovino, drugi žive na njegov račun. To mu mora tiho povedati in samó njemu. Prevesnik mu bo resnico izpovedal. Ta notranjska grča, ki ima liso prek oči, liso, ki ga napravlja resnega, možatega, kljub temu da potresa z obrvi od tedaj, ko je dobil pri fantovskem pretepu veliko, nevarno rano. Domá je ob svojem gruntu pod Ravnikom. Roke kakor vesla, pleča kot vežne duri. Visok in močan, da bi smrekam lomil vrhove. V fronti brez strahu in brez poguma. Vdan v voljo božjo. Če mu je namenjeno, se bo vrnil tja gori v svoje kraljestvo, ki ga ne more braniti nihče. Miklu je šele šestnajst

let; za delo že poprime in je po očetu močan, ali gospodar ni. Žena boleha. Nihče ne ve, kaj ji je. Bledí in pojema, kakor bi bila uročna. Sedi med živimi mrličí, misli na svoje in čaka smrti.

Prevesnik se je res že bližal poveljstvu za hribom. Spodaj na cesti je srečal dve četi kopačev. Vso noč so popravljali in utrjevali drugo obrambno črto. Tudi to je bilo sumljivo. Prevesnik se je ozrl za njimi, preden je zavil v jarek. Gredo nemo kakor duhovi v jutrnjem mraku. Obrazi so jim koščeni, izmučeni in tako blede, da se svetijo kot steklo. Ob večernem mraku v jarke, ob jutrnjem mraku nazaj. Kadar jih zalotijo na cesti granate, jih razženejo in razmečejo. Tedaj se ne vrnejo vsi.

»Sveti križ božji!« se je prekrižal Prevesnik in stopil v jarek. Začutil je, da je spet frontar. Do vratu je bil v zemlji, le čelada je štrlela iz okopa.

2.

Prevesnik se je upognil, snel čelado in se zrinil skozi levi vhod v kaverno. S čelado je zadel ob kamen.

»Kaj je?« se je splašil zaspané Zanjkar. Pogledal je kakor zajec, toda ni razložil.

»Bog daj, fantje!« je sunil Prevesnik iz sebe, kolikor je mogel, da se je opogumil. Topli vzduh mokrega in gnilega zraka ga je objel. Spotaknil se je ob neznano iztegnjeno nogo in klecnil. Ustrašil se je tega pokleka. Bil je že v tej kaverni pred dopustom in je vedel, da je njegov prostor nekje tam blizu desetnika. Poznal je vse tovariše, kakor bi z njimi živel od mladosti. In vendar se mu je tisti hip zazdelo, kakor da blodi po mrtvašnici. Goščé je potegnil nogo k sebi. Obrnil se je ter se zavil v plašč, kakor bi se nič ne zgodilo. Šele Dolnik, ki se je sprožil kvišku in ga poklical po imenu, ga je zdramil. Še nekateri so zazdehali in odprli oči. Vrhunc je imel v sebi uro. Vedno se je ob pravem času zbudil. Čepel je že na svojem ležišču in omotičen zrl proti vhodu kaverne, kjer se je pričenjala modrikasta svetloba kakor luč iz onostranstva. Prekle je ropotaje iskal v čeladi svojo posodico s kavo. S kolenom je nerodno butnil Prekle vanj, da ga je prebudil. Suhnik je vzdignil glavo, pogledal in videl, da se je vrnil Prevesnik. Še sinoči so drugi govorili o njem. Pa se ni dosti briga. In vendar je kar tako mimogrede, ko je vstajal, siknil skozi zobe: »Prevesnik, ofenzivo si prinesel. Doma bi bil ostal!«

Še nekje na sredi je zagorela svečka. Tavželj je prižigal, ker se je ustrašil že same Suhnikove besede. Zazdelo se mu je tudi, da mu podgana gloda kruh. Ali prižgati ni mogel mokrega stenja; samo cvrčalo je. Blek in Goščé sta se obrnila, ker so ju bolele preležane kosti. Stisnila sta se v plašč. Do dveh ponoči sta stražila.

»Semle, Prevesnik!« je poklical desetnik. Prevesnik je že upognjen silil tja. Toda na deskah, položenih nad lužami, mu je zdrsevalo, da je omahoval in se zadeval v tramovje in ob steno. Slednjič je posvetila desetnikova sveča. Vrhunc mu je zastavljal pot. Opasoval si je bajonet. Ko se je za hip Prevesnik zravnal, sta se objela z očmi z Dolnikom. Sosea. Kdo bo prej? To sta pomislila tisti hip. Kdo od njiju, ki sta si tako blizu in tako daleč? Oba morata živeti: Dolnik zaradi Ance, Prevesnik zaradi Mikla.

Tedaj so vsi isto mislili. Še ona dva, ki sta spala, sta menda o tem sanjala: vojna je zver, ognjene oči ima in strupen dih, ki sega daleč, prav tja v zadnje vasi. Vojna je strašna zver, krvoločna je in nenasitna in gorje zemlji, v katero zaide. Gorje žitnemu polju, po katerem se plazi ta zver.

Prevesnik je sédel poleg Dolnika. Težki nahrbtnik je snel in ga spustil na pločevinasti zaboj za svetlobne rakete. Kapo je pomaknil nazaj, da sta se mu videla kodra. Dolnik ga je opazoval. Ni ga hotel motiti. Sam naj začne. Vendar je čakal kakor bolnik na izpoved. Vsako kretnjo Prevesnikovo je spremljal, da bi iz nje uganil. Naj bo zlo ali dobro, ne sme ga izsiliti.

Prevesnik je odvezal nahrbtnik in segel vanj. Izvlekel je temno naglavno ruto. Pogledal je sosedu: »To ti pošilja Ana.« Razvozljaj je. Kos stisnjene pogače je odvil iz papirja in svinjine. Zadišalo je po prekaženem. Vrhunc je vse to videl. Sline so se mu stekle v ustih in ni mogel več prestati.

»Desetnik, izmenjava!« Sam je silil, da prej odpravi. Dolnik je slišal to kakor v omotici. Vrhunc je stopil prav k obema. Tedaj je odvil Prevesnik zmečkano pismo. Desetnik je hlastnil. To je čakal. Stisnil je pismo v roki, kakor bi se bal, da ga izgubi. Prečital ga bo sam. Ogledal se je in šele zdaj videl Vrhunca. »Kar sam pojdi. Imaš vse?« »Imam.« Vrhunc je gledal pismo. Že več mesecev ni poročila zanj od doma, še dalj ni nobenega pozdrava od njegove neveste. Zagrizel se je v to pismo tako, kakor bi bilo njegovo. »Kaj pa vojna pošta?« je jezno iztisnil iz sebe. »Ta skrbi za nas kakor za mrliča.«

Tavželj je prižgal. Bulžil je mimo sveče in slišal zadnje besede. Suhnik je tudi slišal. Prej se mu je mudilo, zdaj je pa bingljaj z nogami z odra. »Vrhunc, nazaj pojdi in jim tam povej!«

»Brigajo se za nas,« je zazel harmonikar Tavželj.

»Zagodi jim!« se je Blek zasmel, ki je s podkrižanimi laktmi zijal mimo Tavžljeve sveče v mokri strop, kjer so se premikale sence zverženih oblik, da jih je bilo kar groza pogledati. V slabem plamenu sveče so se lomile kakor pošasti.

Pri vhodu se je tedaj pojavil Dorč kakor strah: »Poročnik gre!«

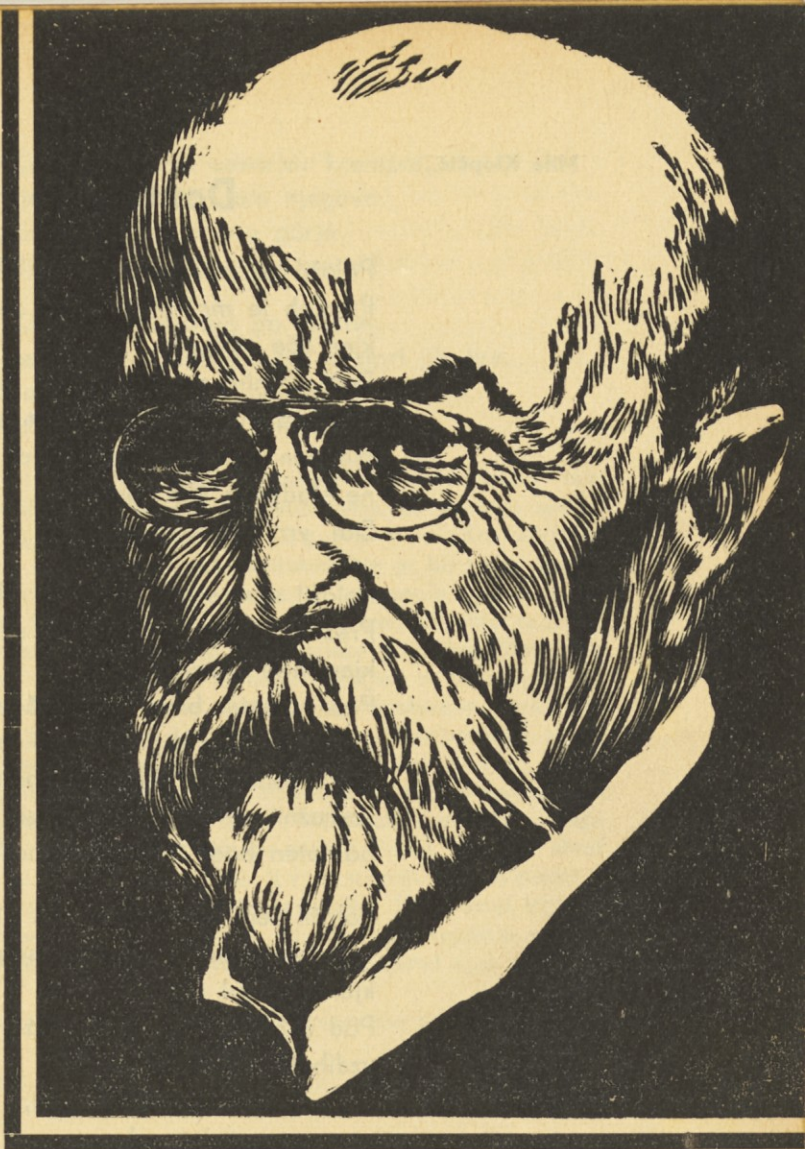
(Dalje.)

T. Masaryk

1850

1937

Predsednik-
Osvoboditelj češko-
slovaškega naroda in
stvaritelj republike
dr. Tomáš G. Masaryk
je 14. septembra umrl

na gradu Lány v visoki starosti 87 let. Vsa Češkoslovaška žaluje za človekom, ki ji je bil učitelj, vodja in prvi borec za njeno svobodo. Njegovo življenje je bilo tako plodno, da stoji pred nami kakor ogromna knjiga znanosti, kakor evangelij, s katerim je oznanjeval bratstvo in ljubezen med narodi. Mož, ki je bil preprost kovaški vajenec, sestradan dijak, učenjak in politik je izšel iz ljudstva! Vodil je svojo domovino od uspeha do uspeha do najvišjih vrhov slave. Vsi Slovani čutimo nenadomestljivost tega moža. Ni bil vojščak, ni bil vojskovodja! Njegov veliki duh je dosegel več, kakor vsi smrt bruhajoči topovi svetovne vojne! Njegovo telo je mrtvo. Njegova dela žive in so nesmrtna!

Domotožje

Položil sem svojo glavó na obličje gorá.
Preslab je moj pôgled, da segel bi v daljo,
kjer oče stanuje.

Pod motnim sijajem mrzlih zvezdá
vzdihuje moj oče: „Moj sin je šel v vojno.
Ne dan in ne noč mu ne daste pokoja
ne sladkega sna radi boja.
Daj, vrni se, vrni domov!“

Položil sem svojo glavó na obličje gorá.
Preslab je moj pôgled, da segel bi v daljo,
kjer mati stanuje.
Pod varavim bleskom v nič padajočih zvezdá
vzdihuje mi mati: „Moj sin je šel v vojno.
Prizanesíte mu, ogenj in voda, nevarnosti bojne,
sovražnik in zmaga! Vrni se, vrni iz vojne,
pameten bodi in pridi domov!“

Položil sem svojo glavó na obličje gorá.
Ugasnil je pôgled, ker ni segel v daljo,
kjer brat mi prebiva.
Pod zublji sovražnih zvezdá
vzdihuje moj brat:
„O brat moj v vojni,
spametuj se!
Da se povrneš med svoje
in zanje skrbiš, to dolžnosti so tvoje! —
ne pa umreti v daljavi!
Daj, vrni se, vrni domov!“

Vojak govori

svojemu novemu poveljniku Ki-Fuju

Ti veš, Ki-Fu, jaz sem cesarjev krempelj,
in roka sem, ki se zanaša nanjo.
Tovariše je vse pobrala smrt,
da vidim vsepovsod le bol brezdanjo.

Ti veš, Ki-Fu, jaz sem cesarjev krempelj,
in ščit njegov in sablja sem njegova.
Zakaj pehaš me iz gorja v gorjé
in iz trpljenja spet v trpljenja nova?

Ti veš, Ki-Fu, da umirajo po cestah,
da — general — povelje tvoje v smrt jih tira.
Vsem materam sinove si pobral,
ah, moja bolna od gladu umira...

Opomba prevajalca: Najstarejše ohranjene narodne pesmi ima menda kitajski narod. Z zbiranjem kitajskih narodnih pesmi se pričanja zgodovina kitajskega slovstva. Najstarejše je zbiral Kung-Fu-Tse (Konfucij), ki je živel nekako od 551. leta do 478. leta pred Kristusom ter je bil nekaj let to, čemur pravimo dandanes minister. A razočaran zaradi razrvanih razmer in v skrbeh za enotnost naroda, je dal vladnim poslom slovo, vzel popotno palico v roko in prepotoval v štirinajstih letih skoraj vse kitajske pokrajine. Zbiral in zapisoval je narodno blago: narodne pesmi, narodne pravljice in pregovore. To nabrano blago je potem uredil v posamezne knjige. Njegova obsežna zbirka narodnih pesmi se imenuje Ši-King. S tem svojim delom je pripomogel k ponovnemu narodnostnemu zedinjenju Kitajcev. Kasneje je dal kitajski cesar Tsin-Ši-Hoang-Ti sicer sežgati in uničiti vse Konfucijevo delo, toda narod sam je vse te pesmi ohranil in jih kasneje spet dobil zbrane v knjigah, Konfucija samega pa so proglasili za mučenika in mu postavili mnogo svetišč. Pesmi, ki jih je zbral Konfucij, segajo od 7. do 12. stoletja pred Kristusom. To so pesmi o ljubezni, o dobrih knezih, o suši in lakoti, o vojni in vojaku. Kljub svoji tritisočletni starosti so pesmi ohranile vso svojo moč in udarnost, pri vojaških pesmih pa imaš vtis, kakor da so bile napisane danes, ko kitajski narod spet krvavi v vojni z Japonci.

Zgoraj objavljeni dve pesmi iz »Ši-Kinga« so prevedene po nemških prepesnitvah.

Tone Seliškar

O harmoniki in tigrasti papigi

Nekje v Ameriki se je nekdo pričel na ulici igrati s koleščkom, ki ga je z vrstico potezal k sebi, ga vrgel navzdol in ti je stvarica sama od sebe po vrstici splezala nazaj. Nenadoma se je ves svet pričel igrati z »Jo-jo«, kakor so krstili to igro. Igrali so se otroci, igrali so se uradniki v pisarnah, gospodinje v kuhinji, ministri pri sejah, dijaki v razredu, profesorji v konferenčni sobi.

Kakor je prišla, tako je tudi izginila. Bila je prav zabavna igra. Modna igra, kajpak, in kdo se ne bi podvrgel tej velesili?

No, pred nekaj leti je Slovence obsedla harmonikarska bolezen. Harmonika da je narodno glasbilo in da je v harmoniki duša naše

plemenite ljubezni do vsega vzvišenega in lepega. In zdaj poje pri nas harmonika. Polože jo že otroku v zibelko. Igra jo staro in mlado, vsaka družina ima po eno, če ne po več harmonik. Glasbeniki so se razdelili v dva tabora. Tisti, ki s harmonikami zaslužijo lepe denarce, jo na vso moč hvalijo, oni drugi jo črte ko živega vraga. Kajpada, moj starejši fant jo tudi vleče. Ku-ret-na sem, ku-ret-na tja in sosed, ki je profesor glasbe, me je zaradi tega zgrabil za vrat.

— Čujte, to je instrument za hlev, ne za inteligentno stanovanje! Skočil bom iz kože.

Tega spet nisem mogel vzeti na svojo vest, kajti kakšen pa bi bil človek brez kože in sem dejal fantu, naj bolj tiho igra.

— S harmoniko se ne da tihe viže igrati! mi dé do smrti užaljeni fant.

— Kako da ne? sem vprašal in sam vzel harmoniko v roke, da mu pokažem, kako bi se dalo na harmoniko zaigrati tiho in nežno popevko.

Komaj pa sem se vraga dotaknil, ga nisem mogel nič več izpustiti. In tako bova prihodnje leto že oba lahko tekmovala na velesejmu. Le še narodno nošo si morava priskrbeti, kajti če je inštrument naroden, morajo biti tudi hlače in kamižola. Mislím, da bova dosegla velik uspeh, saj nama gre tista ponarodela »Jaz bi rad tvoj foto...« že prav spretno izpod prstov.

Potem smo pričeli poslednja leta bolehati na reji živalic. Nekdaj so tu in tam gojili kanarčka ali liščka, zdaj pa se je to razpaslo na debelo. Pričeli smo gojiti bele miši, morske prašičke, kače, močerade, ribe — no, skratka vse, kar leze ino gre. Nad vse pa smo se oklenili tigrastih papig. To so ljubke ptice, ki so zelene, modre, rumene ali bele in lepo v dveh barvah tigraste. Ni je družine, ki bi ne imela te krotke ptičice. Prodajajo jo na trgu, okoli Ljubljane imajo prave farme in vsak dan doživiš na ulici pretresljive prizore. Tigrice je ušla! Vsa zbegana čepi na veji, pod drevesom pa vsa družina. Najstarejši pleza na drevo, nekdo drži odprto gajbico, tretji si briše solze, množica radovednežev pa napeto zasleduje potek žaloigre. Končno pride stražnik in jih razžene, ker ovirajo promet. Človeku pa ne da žilica miru in se zoperstavi, češ, ali se stražniku ne smili ubogi ptiček, ki bo poginil, če ga ne bodo ujeli.

— A tako? Vmešavate se v moje uradovanje? pravi stražnik. Vaše ime, prosim!

Oni dan sem zagledal ob Ljubljani gospo, ki je bila vsa objokana. Slonela je ob ograji nad reko in strmela v osmukane lipe. Na moč se mi je zasmilila.

— Ali vam morem s čim pomagati, gospa? sem jo vprašal, ker ne morem prenašati solzá.

— Moj Jure ...! Moj Jure ... oh, moj Jure! je zahlipala.

Bil sem prepričan, da ji je otrok padel v vodo. Gledam v motne valove, če bi le kje zagledal mokro glavo razposajenega pobalina in že hočem zdirjati po gasilce, ko mi prične pojasnjevati z drgetajočim glasom:

— Veste, tako srčkan ptiček je bil! Znal je govoriti, s krožnika je jedel, tako je bil nadarjen ... Zdaj pa ga ni. Oh, moj Jure, nesrečni ptič!

Presenečen jo gledam in vidim, da ji čepi papiga zadaj na rami.

— Gospa, na rami vam vendar sedi! ji rečem.

Naglo je segla z roko zadaj za glavo — pa se je papiga ustrašila in sfrfotala v resnici na drevo. E, da bi te!

— Vi, neroda, zakaj ga niste prijeli? je zavpila name in se poglala za papigo in na mah se je nabralo pod drevjem dvajset otrok.

Zmajal sem z glavo, kajti pri vsej stvari sem bil vendar nedolžen. Dobrota je sirota, sem si mislil. Ne bi imel papige v svoji hiši za nič na svetu ne!

Doma pa vsi v moji delovni sobi! Kaj le imajo? Previdno odprem vrata. Na moji pisalni mizi stoji kletka — in v kletki tigrasta papiga! Oba fanta buljita v ptiča, miza je vsa poškropljena, po mojih papirjih proso in konoplja.

— Ven s to golaznijo! sem zavpil ogorčen. Še tega se manjka!

Obupno sta me pogledala in potem oba vame, oh, da je to edina sončna soba, naj vendar uvidim, da potrebuje živalica ultravioletnih žarkov in da ga bosta naučila govoriti ter žvižgati in da je od sile krotak. Za dokaz njegove ljubkosti je starejši odprl vratca ptičnice. Tigrica pa — frfrfrf na vrh zavese.

Mlajši teče po omelo — penk, žarnica se je sesula. Starejši dirja okoli mize — steklenica s črnilom se prevrne. Tigrica pa v lepem loku meni na glavo!

— A ...? sta zazijala fanta.

Jaz pa sem se že nasmehnil.

Poglej jo no, pa je zares ljubka ta živalica, sem dejal na glas. Bom kupil še samico, da bo par!

— Živijo! Ti razumeš sodobnost! mi je častital starejši.

— Kolosalno! Daj mi denar, da štartam ponjo! se je navdušil mlajši, ki rabi same imenitne besede. V rekordnem času se bom vrnil.

Odštel sem denar za samico, potem še toliko za razbito žarnico in še nekaj za razlito tinto. Toda vse to je bilo premalo. Tekom nekaj dni so se stroški za tigrico potrojili: deščice za valilnico, žagice, žeblički, barva, žica, ameriško proso, potem knjižica o reji teh ljubkih ptičic in z ozirom na pouk v knjižici še caherlin za mrčes, ricinusovo olje proti papagajski griži in sto drugih reči.

Toda bilo je le ganljivo gledati oba fantiča, kako sta ju učila.

— Pametna fanta! sem si veselo prigovarjal. Nič jima ni za slabo tovarišijo. Kar doma tičita in ptičke gledata.

Oh, pa ne hvali dneva pred večerom!

Nekega večera me je čakalo na mizi pismo hišnega gospodarja. Tako in tako, stranke se pritožujejo, ker divjata fanta po stanovanju, da se vse trese, stopnice so vedno polne prosa ... Ali papige proč, ali pa se blagovolite izseliti.

Papige da bi opustil? Fanta sta stala za mojim hrbtom in napeto pričakovala najhujšega.

— Če je tako, pa bomo šli! sem dejal odločno pa vendar od sile zagrenjen. Takšen nekulturen človek!

— Živijo! Napreduješ! je zakričal starejši. Vzel je svoj hlevski instrument in zaigral poskočnico.

— To je absurd in paradoks! je ugotovil mlajši. Civilizacija propada!

In smo se selili.

Veselili smo se izpremembe, kajpak. Pa tudi stanovanje je bilo lepše in hišni gospodar bolj kulturni. Saj je bil svoje čase tajnik društva za varstvo živali.

Z veselimi načrti smo jo mahnili potem, ko so odpeljali pohištvo, proti novemu domovanju. Starejši je imel harmoniko obešeno čez ramo, mlajši je nosil gajbico s tigricama. Že od daleč sem pozdravil hišnega gospodarja, ki je stal na pragu.

— Pozdravljeni! Zdaj smo pa tu.

Gospodar pa gubanči čelo, mrši obrvi in gleda oba fanta, ki hočeta mimo njega na stopnice.

— Fantek, gajbico boš obesil v drvarnico! Zverjadi ne trpim v svoji hiši!

— Gospod, oprostite, to so vendar tako ljubke ptičice — — — mu hočem pojasniti in srce mi krvavi, ko vidim solze v fantovih očeh.

— In da ne slišim harmonike! je še poučil starejšega. Moja hiša ni gostilna!

In je šel ves napet nazaj v vežo.

— Idiot! je zasikal mlajši in sem mu naglo zamašil usta, da ne bi kaj hujšega nastalo iz tega.

— In to naj bi bila kulturna hiša? se je raztogotil starejši. Navaden kurnik je! Sramota!

In smo stali pred hišo vsi odreveneli in žalostni. Nočilo se je. Izza Rožnika se je pripeljala srebrnobela luna in se je na smeh držala. Milo se mi je storilo, ko sem pogledal svoja nesrečna fanta. In ju nisem mogel poprej zvabiti v novo stanovanje, dokler jima nisem obljubil, da se bomo prihodnji mesec spet selili.

Mars — sosednji svet

Naša Zemlja je velikanska krogla, ki plava brez vsake opore v neizmernem prostoru. V 24 urah napravi en vrtež okoli svoje osi ter nam na ta način ustvarja dan in noč, dobo dela in dobo počitka. Še neko važno gibanje ima. Brez prestanka se žene v neznansko velikem krogu, čigar polumer meri 150 milijonov km, okoli Sonca. Čeprav hiti z blazno hitrostjo naprej — v eni sami sekundi napravi 30 km dolgo pot — rabi vse leto, preden pride zopet na isto mesto svojega tira.

Z gibanji Zemlje določamo in merimo čas. Njeno vrtenje nam daje krajšo časovno enoto, namreč dan v širšem smislu besede ali 24 ur, s kroženjem okoli Sonca pa nam meri Zemlja daljši časovni presledek — leto.

Vrtilna os Zemlje stoji poševno na ravnini, v kateri leži krog zemeljskega gibanja. Os je vedno sama sebi vzporedna; zato so nekaj časa eni, drugič drugi predeli na Zemlji od Sonca bolj osvetljeni in ogreti. Z drugimi besedami povedano, radi omenjene lege osi imamo letne čase. Teh časov bi na Zemlji ne bilo, če bi stala vrtilna os pravokotno na ravnini gibanja.

Zemlja pa ni edini dvorjan našega Sonca. Poleg nje so še druga nebesna telesa, še druge velikanske krogle, ki jih nevidna sila priganja k mogočnemu plesu okoli njega. Po oddaljenosti od Sonca si slede tako: Merkur, Venera, Zemlja, Mars, Jupiter, Saturn, Uran, Neptun in Pluton. Iz te velike družine smo izbrali Marsa, s katerim se hočemo nekoliko seznaniti.

Kaj pomeni ime »Mars«? Imena premičnic, izvzemši Zemljo, so prevzeta od rimskih božanstev. Mars je bil Rimljanom bog vojne. Čeprav so si ga umišljali kot zalega, krepkega mladeniča, oblečenega v vojaško opremo tedanjega časa, ni bil pri narodu nič kaj priljubljen, ker je vihtel svoje žezlo takrat, ko je tekla kri v potokih in so dežele odmevale od krikov groze in strahu.

Premičnica, krščena na ime tega boga, ki se ga je vse balo, je ena najsvetlejših zvezd ter žari v izrazito rdeči svetlobi. Njena barva spominja na kri in na barvo pošastnih zubljev požara v temni noči. Razumljivo je tedaj, da je bila premičnica že v sivi davnini posvečena vojnemu bogu in imenovana po njem.

Oglejmo si, kaj nas uči zvezdoslovje o tej skrivnostni zvezdi, ki je sosed naša Zemlja!

Mars, ki ima obliko krogle, kakor smo že omenili, se tudi giblje v silno velikem krogu okoli Sonca. Ravnina njegovega kroženja se

skoraj popolnoma sklada z ravnino, v kateri se Zemlja premika. Za enkratno obkroženje Sonca pa rabi skoraj dve leti (43 dni manj), ker je njegova pot daljša in tek počasnejši od Zemlje. Zvezdoslovci so izračunali, da je povprečno za 228 milijonov km oddaljen od Sonca, torej za 78 milijonov km več kakor Zemlja. Radi večje razdalje prejema manj svetlobe in toplote, niti slabo polovico tega, kar nam pošilja Sonce.

Mars spada med male premičnice; v premeru je Zemlja skoraj dvakrat večja od njega. Njegovo telo vsebuje tudi manj snovi, zato je njegova privlačnost manjša, predmeti na njem so lažji kakor na Zemlji. Zajeten mož, ki tehta recimo 100 kg, bi bil na Marsu samo 40 kg težak! Hoja na tej zvezdi bi nas malo utrujala. Prenašali bi lahko predmete, ki jih na Zemlji komaj premaknemo. Skoki v višino ali dolžino bi pustili daleč za seboj vse svetovne rekorde. Moč naših mišic bi se namreč ne spremenila radi preselitve na Mars, pač pa bi sile, ki bi jih premagovali, postale manjše.

V daljnogledu vidimo Marsa kot okroglo ploščico, na kateri zapazimo svetlejše in temnejše lise. Te maroge — razen izjeme, ki jo omenimo pozneje — svojih oblik ne spreminjajo, kar nam je v dokaz, da res zremo na površje premičnice. Iz gibanja lis so dognali, da se Mars vrti. Za en vrtež potrebuje pol ure več kakor Zemlja. Tudi na Marsu se tedaj menjavata noč in dan.

Vrtilna os Marsa je nagnjena napram ravnini njegovega gibanja. Zato imajo Marsove pokrajine podobne letne čase, kakršne poznamo mi, le da so še enkrat daljši od naših.

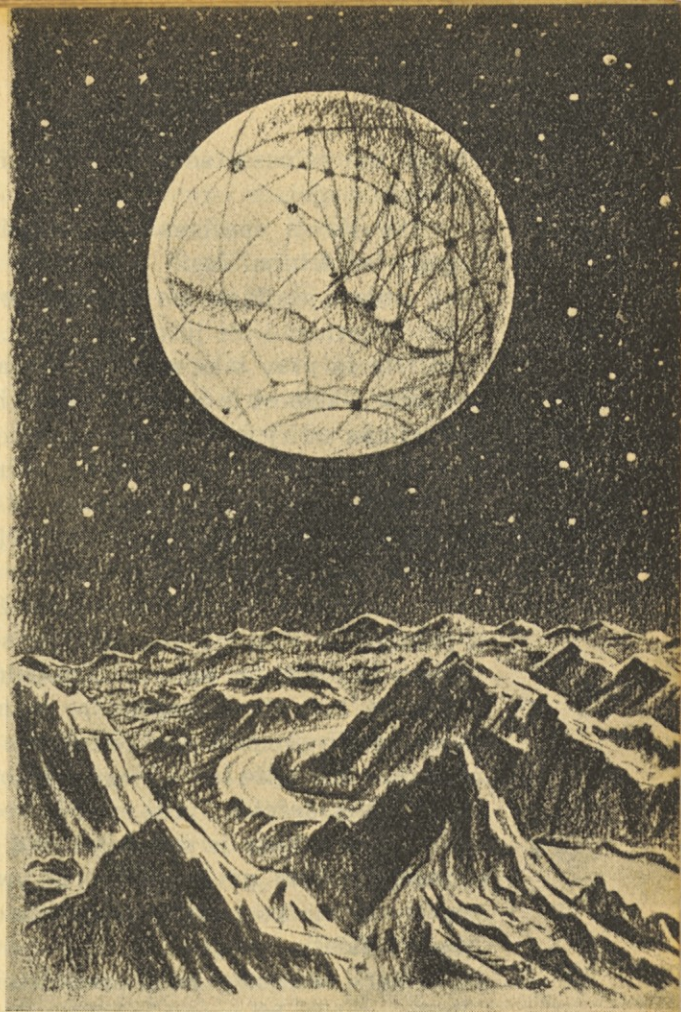
Dejali smo, da kaže Marsova površina različno svetle pege stalnih oblik. Z dolgotrajnim in napornim opazovanjem so zvezdoslovci vestno prerisali njeno lice in ustvarili pravo karto te premičnice, podobno kakor imamo v atlantih načrtano Zemljo z vsemi njenimi morji in pokrajinami. Posameznim lisam so dali imena, da jih moremo razlikovati in točno označiti.

O naravi teh peg si v prejšnjih dobah niso delali mnogo sivih las. Kdor je že bil na gorah ali vzvišenih mestih in je motril pokrajino pred seboj, je najbrže zapazil, da so stoječe in tekoče vode njeni najtemnejši predeli, suhi, obraščeni ali neobraščeni deli pa zmeraj svetlejši. Ako bi Zemljo gledali z Lune, bi tudi na njej videli temnejše lise, ki se skladajo z njenimi morji in oceani, svetlejše bi pa imele oblike celin in večjih otokov. Podobno so tolmačili pege na Marsu: kar je temnejšega, se krije z morji, jezeri in rekami, ostalo s kopno zemljo. Ta razlaga ima seveda samo značaj domneve. Voda v večjih množinah, gledana iz daljave, ima res temnejšo barvo; s tem pa še ni dokazano, da je vse, kar vidimo temnejše, v resnici tudi voda.

Opisano tolmačenje Marsovih peg je dobilo prav posebno oporo v zanimivem odkritju, ki ga je napravil sredi druge polovice 19. stol. italijanski zvezdoslovec Schiaparelli. Pri motrenju Marsove površine je zapazil, da so temne lise zvezane med seboj s tenkimi in ravnimi, komaj vidnimi črtami. Imenoval jih je kar kanale ali prekope. Njemu v čast bodi povedano, da ni mislil s to besedo označiti tudi značaj in naravo temnih črt. Rabil je ta izraz, da je to, kar je videl, lahko na kratko imenoval. Ime samo mu je bilo pač postranskega pomena. Pa je že bil ogenj v strehi. Ljudje so vzeli vse dobesedno, in hitro je nastalo silno zanimanje za Marsa, ki se še do današnjih dni ni popolnoma poglelo. V njem so videli zvezdo, obljudeno z umnimi bitji. Zapeljiva reč, vedeti, da žive daleč v vesolju sovrstniki človeka!

Zapeljive so pa še druge podobnosti med Marsom in Zemljo, ki jih bomo sedaj navedli.

Mars je obdan z ozračjem. V tem nas potrjuje opazovanje. Njegove pokrajine na robu se vidijo vedno nejasno. Svetloba, izhajajoča iz robnih predelov, mora napraviti daljšo pot skozi ozračje, kakor žarki, ki se odbijajo od osredja Marsovega površja. Zato so prvi veliko bolj oslabljeni kakor drugi in slika, ki jo ustvarjajo robni žarki, je medla in zabrisana. Če bi Mars ne imel plinastega ovoja, bi videli vso njegovo, proti nam obrnjeno polkroglo, popolnoma čisto, brez vsake nejasnosti. Še neki pojav dokazuje prisotnost ozračja. Zdaj pa zdaj se nekateri predeli zameglijo, da postanejo medli ali celo nevidni. Nad Marsovim površjem se pojavljajo meglam ali oblakom podobne tvorbe. V popolnoma praznem prostoru jih ni, prisotna

Pogled na Mars z njegovega meseca Deimosa

mora biti plinasta snov — v našem primeru ozračje — da lahko plavajo v njej.

Na Marsu opazimo tudi zanimive spremembe, ki so v zvezi z njegovimi letnimi časi.

Znano je, da so na Zemlji dnevi in noči tem daljše, čim bližje smo severnemu ali južnemu tečaju. Na tečajih samih pa traja dan pol leta in prav tako tudi noč. Tečajni dan ima pomen poletja, noč pa zime. Podnevi je Sonce za pokrajine okoli tečajev vedno nizko nad obnebnikom. Njegovi žarki nimajo dovolj moči, da bi zemljo primerno ogreli. Tam vlada, tudi »poleti«, večna zima, vse je pokrito s snegom in z ledom, ki se nikoli popolnoma ne staja. Nekaj podobnega opazujemo na Marsu. Tudi njegovi tečajni predeli imajo pol leta dan in pol leta noč, ki pa sta seveda daljša kakor na Zemlji. Kadar ima kak tečaj noč ali »zimo«, se obda z obsežno odejo bele barve. Ko se vrne »poletje« in z njim večja toplota, se prične belina na vseh koncih krhati in krčiti ter katerikrat popolnoma izgine. Ta bela plast ni ne sneg ne led. Mars prejema za stajanje tako silnih množin strjene vode veliko premalo sončne toplote. Saj imamo celo na Zemlji, ki je Soncu veliko bližje in od njega več kot dvakrat bolj ogrevana, v mrzlih in v toplih deželah večni sneg in led.

Kakor vidimo je sorodnost med sosednjim svetom in med Zemljo precejšnja, zato pa je tudi skušnjava zelo velika, tolmačiti uspehe opazovanj ne po pameti in previdno, temveč po čustvu, v skladu z našimi skritimi željami.

Mars, kakršnega so si pred desetletji zamišljali preveč navdušeni ljudje, naj bi bil z umnimi bitji obdarjena zvezda, na kateri so vsi potrebni pogoji za razvoj in obstoj življenja. Na njem se vrstita noč in dan, letne čase ima in zrak, potreben za dihanje. Oblake in megle pa so imeli za dokaz, da je na Marsu tudi voda. Res, malo hladno je tam gori, pa to ne ovira življenja, saj vidimo na Zemlji, da se ohranja in klije celo v deželah, ki se redko in za malo časa prebude iz zimskega spanja. Mars je starejši od Zemlje, to drži; zato se je velik del njegovega ozračja z vodnimi hlapi vred razgubil po svetovnem prostoru. Tekoče vode so izravnale višinske razlike na površju, ki je skoraj sama planjava. Kolikor je še vode na njem, je zbrana v plitvih morjih in jezerih. Večina dežel je spremenjena v puščave, ker le redko kedaj dežuje. Toda Marsovci, starejši od človeškega rodu in zaradi tega bolj razviti in veliko razumnejši od nas, so si znali pomagati. Od morja do morja in od jezera do jezera so skopali orjaške prekope, ki dovajajo vodo v notranjost celin in napajajo žejno zemljo. Posebno takrat, ko se prične tavanje severne ali južne tečajne kapice, ki so jo smatrali za tanjšo ali debelejšo plast snega, morda tudi ledu, so ti prekopi kaj prikladni za odtok odvišnega vodovja.

Pa bodi dovolj teh sanjarij! Nekoč so jih imeli za resnico in njihova moč je bila tolikšna, da ji niti znanstveniki niso mogli odoleti. Nastala je velikanska poplava spisov, v katerih so Marsovci glavni junaki. Pred par leti so si nekateri celo domišljali, da so njihovi radio-aparati ujeli nerazumljive znake, ki bi naj bili poslani prav z Marsa!

Danes presoјamo pojave na Marsu treznejše in previdnejše. Le to drži, kar se da dokazati; za vse drugo se znanost ne meni. Najobčutljivejše priprave niso našle na našem sosedu niti vode, niti kisika, dveh snovi, brez katerih človek ne more živeti. Ozračje Marsa mora biti drugače sestavljeno kot naše, ali pa je tako močno razredčeno, da ne prihaja v poštev. O tečajni belini smo dejali, da ni ne led ne sneg; morda je zmrznjena rosa, ali slana, predstavljajoča neznatno množino vodnih par, ki jih iz revnega ozračja izganja velikanski mraz. Toplino v okolici Marsovih tečajev cenijo na 70° pod ničlo, zato je belina lahko tudi iz kake druge snovi, tekočine ali celo plina, ki se pri tem velikem hladu spremeni v trdo stanje.

Povprečna toplina na Marsu se suče okoli 23° pod ničlo. Na temnih lisah se dvigne najviše ter znaša kvečjemu kakih 10° nad ničlo.

Kako pa je s »prekopi«, ki jih je odkril Schiaparelli? Samo optična prevara! Naše oko ima lastnost, da združi pege v večjo skupnost, če jih posamič ne vidi razločno. Temne pike, podolgovate lise in druga manjša temna mesta, strne oko v eno samo potezo, v eno samo črto. Da na Marsu črt v resnici ni, dokazuje fotografska plošča, tisto oko, za katero ni optičnih prevar. Nikoli niso na fotografijah Marsa zapazili kak »prekop«, pač pa samo temne in svetle pege.

Kakor si nismo na jasnem o naravi tečajnih odej in o ozračju, ravno tako ne vemo za značaj lis in iz česa utegnejo biti sestavljeni oblaki.

Pred nekaj leti so odkrili še neke druge zagonetne spremembe na Marsu, ki so v skladu z njegovimi letnimi časi. Temne pege vročih in zmernih predelov so poleti zelenkaste, na jesen pa prevzamejo rjavkasto ali rjavkastordečo barvo. Podobno prelivanje barv kažejo tudi naši gozdovi. Torej je le mogoče kako življenje na Marsu, morda samo rastlinsko? Res, tu je pa znanost v precepu! Ne more si razlagati, kako naj uspevajo rastline, če nimajo na razpolago prepotrebne vode, ki jo do sedaj na Marsu ni bilo mogoče ugotoviti. Kakšen bo izhod iz te zagate, ne ve nihče.

Okoli Marsa krožita dve neznatni luni, ki sta dobili ime Fobos in Deimos ali po naše Strah in Groza.

Sedaj vidimo Marsa na večerni strani neba, takoj ko Sonce zaide. Najdemo ga kaj lahko, saj je na tem nebesu najsvetlejša zvezda ter se, kakor vemo, ponaša z rdečo barvo.

Kljukec in njegove prigode

Prvi večer.

Kljukec potuje na Rusko: Konj, privezan na vrh zvonika. — General z zaklopko na lobanji. — Kljukec dvigne za kito sebe in konja iz močvare. — Kljukec jezdari z ukročenim žrebcom po mizi in se z vpreženim volkom prisanka v Petrograd.

»Ljubi prijatelji in lovski tovariši!« — Tako je pričel Kljukec pripovedovati. Segel je po starinski čaši, ki je bila polna jeruzalemea — njegove najljubše kapljice. Slovesno je dvignil zlatorumeno pijačo proti luči, posrkal nekaj kapljic, globoko vzdihnil, postavil čašo predse, z vprašujočim pogledom ošinil poslušavce v krogu, pa je, smehljajoč se, nadaljeval: »O svojih doživljajih naj vam torej spet katero povem —? Ej, to je kipelo življenje v meni, ko sem se bil tistikrat odpravil na Rusko! Sredi trde zime sem bil odšel z doma, zakaj nadejal sem se, da bom ob mrazu in snegu najbolje potoval, ko bodo slaba pota po Poljskem in Litvanskem zamrzla in zametena.

Zajezdil sem konja, zakaj tako potovanje je še najprijetnejše, če sta le konj in jezdec kaj prida. Na konju nisi od nikogar odvisen in se ti ni treba bati, da se zapleteš v prepir s kakim sitnim poštarjem, ali da te žejni postiljon zavleče pred vrata vsake krčme.

Tisto leto je bilo padlo obilo snega in tudi mraz je rezal do kosti, posebno, ko sem prijezdil v severnejše kraje. A mrazu sem se kmalu privadil; le to se mi je čudno zdelo, da sem jezdil že ves dan, a nikjer nobene vasi, nikjer krčme ali vsaj samotne hiše.

O mraku sem se ustavil sredi brezkončne snežne ravni in sem bil zadovoljen, da sem imel s seboj vsaj hlebec kruha, ki sem ga bil prav za prav konju namenil, a sva si ga sedaj lepo razdelila. V bližini je štrlel iz snega gladek štrcelj ali štor, kakor se mi je videlo, in nanj sem privezal konja. Sam pa sem legel nekaj korakov vstran na sneg in sedlo mi je služilo za zglavje. Prav zadovoljen sem bil, ker se je pod noč umiril strupeni sever in je zavela topla sapa od juga.

Utrujen in zdelan, kakor sem bil, sem kar naglo zadremal in objel me je trden spanec, da sem spal kot klada. Velik dan je že bil, ko sem se drugo jutro zbudil.

Začuden sem se ozrl naokoli, če se mi morda ne sanja, zakaj ležal sem na pokopališču sredi vasi! O mojem konju nikjer nikoder nobenega sledu! Pa sem zaslišal pritajeno govorjenje, in ko sem okrenil glavo proti tem glasovom, sem začul tudi hrzanje konja nekje v zraku nad seboj. Kmetje so me spoštljivo pozdravljali in so strmeli proti nebu. Pogledam tja in vidim: na konici križa vrhu stolpa je visel moj konj!

Zdaj mi je bilo koj vse jasno. Vsa vas je bila pod snegom zame-tena, in snežna odeja je varovala vaščane hudega mraza. Kar se mi je zvečer v svitu zvezd zdelo štorast štrcelj, je bila le vrhnja konica zvonika, ki sem ob njo privezal svojega konja. Medtem, ko sem trdno spal, je topel jug otajal sneg, tako da sem se zjutraj zbudil globoko doli na tleh.

Kako naj zdaj rešim ubogo žival z mučnih vešal v zraku? Zgrabil sem samokres in prestrelil jermenje vajet, in moj zvesti sopotnik je zlagoma zdrčal po strehi ter pridrsel naravnost pred mé.

Krčmar na vasi je bil zelo ljubezniv mož in mi je postregel z dobrim zajtrkom, a tudi mojemu vrancu je nasul dvojno merico ovsa v jasli. Zgovorni žganjetoč — vina ne po-

znajo v tistih krajih — mi je pripovedoval, da se pri njih na Poljskem domala vsako zimo ponavljajo taki zameti, ki pokrijejo hiše in najvišja drevesa do vršičkov. Ko sem se poslovil od postrežljivega krčmarja, ki sem mu moral za plačilo nekaj zlatnikov kar vsiliti, sem poslej potoval po širnih gozdovih.

Dospevši v Varšavo, sem spoznal starega generala, čigar ime ste gotovo že slišali. Pisal se je *Skrbndanski* in se je odlikoval v vojni s Turki, kjer mu je drobec topovske krogle odtrgal kos čepinje na glavi. Odslej je nosil na temenu srebrno ploščico, ki so mu jo bili s sklepno vezjo tako naravnali, da se je dala odpirati. Vsak dan smo se shajali z njim v krčmi.

Ko je nam drugim močna starina že stopala v lase in smo kar žareli od obile pijače, se je stari general večkrat pogladil po laseh, in mu je rdečica ročno uplawnila z lic ter je mahoma bil spet povsem

trezen. Pojasnili so mi, da stari general zdaj pa zdaj bolj po skrivnem privzdiga srebrno ploščico in iz glave mu spuhte vinski duhovi.

Da se na lastne oči o tem prepričam, se kakor slučajno vstopim poleg generala z gorečim papirčkom v roki. A namesto da bi si zapalil pipo, sem z njim prižgal vinske pline — in glej spaka! Plini so zgoreli z lepim modrim plamenčkom, in general, ki je bil opazil moj zahrbtni poizkus, je sedel za mizo kakor sveti Miklavž z lepo svetniško zarjo okoli glave.

Ta naprava mi je tako ugajala, da sem vprašal spretnega zlatarja, ali bi mogel tudi m e n i napraviti tako zaklopko, da bi ostal vedno trezen? Zvitež mi je dejal: Zakaj pa ne! Le glavo vam moram prej navrtati, ali pa počakajte prihodnje vojne, da vam krogla kos čepinje odškrne!

No, ta nasvet sem hvaležno odklonil.

Jezdec iz Poljske preko širnih step, sem nekega dne došel do širokega močvirja. Cesta se je onstran močvare zopet nadaljevala, toda prehoda ni bilo najti nikjer nikoder. Bržčas so po odjugi narasle vode odnesle mostič. Kaj mi je početi? Vrniti se? Objezditi močvirje? Nisem se dolgo pomišljal. Z vso silo sem potisnil ostroge vranecu v lakotnice. Vrli vranec se je vzpel kakor žrd na zadnje noge in planil visoko v zrak. Ko sva že plavala nad barjem, mi je šinilo v glavo, da nima konj dovolj zaleta, da bi preskočil tako širino. Zato sem ga hipoma v zraku zaokrenil tako, da sva dospela prav na tisto mesto nazaj, s katerega je bil vranec odskočil.

Dobro, gospodje moji! — Potrepljal sem konja po vratu in odjezdil toliko nazaj, da sem imel dober zalet. Nato sem vnovič pogнал vranca proti močvari, ga vzdignil z ostrogami, mu zatleskal z jezikom, da je planil kot strelica. Širino barja sem bil ocenil na kakih dvajset korakov. Ko sem pa opazil, da je daljava za ducat korakov večja, sem med poletom še enkrat zaril ostroge konju v bok, in vranec je novič planil še više ter se pogнал z novo močjo. Pa zaman! ... Vzlic ponovnemu skoku nisva dosegla nasprotnega brega, in oba, jaz in konj, sva telebila v grez močvare. Že sva se ugrezala, blato mi je segalo do pasu, samo še pleča in roke so mi bile proste, pa vrat in glava vranca je štrlela iz močvare.

Zdaj, prijatelji, je bila n a g l a pomoč potrebna!

Z bedresi sem se oklenil plemenite živali, s prosto desnico pa sem zgrabil za svojo kito — in sem potegnil sebe in konja srečno kvišku iz močvirja. Lahko si mislite, kakšna moč mi je bila v desnici; kaj za to, če smo takrat še nosili lasulje in kite!

Onstran barja sva z vrancem veselo nadaljevala potovanje po matuški Rusiji.

Ko sem srečno prejezdil močvirne stepe, sem se ustavil pri litvanskem graščaku, grofu P r z o b o v s k e m u , da se odpočijem in okrepčam po naporni ježi zadnjih dni.

Sedeli smo za mizo in pili čaj; kar so poklicali gospode ven na grajsko dvorišče, da bi si ogledali in občudovali mladega žrebca, ki so ga bili pravkar pripeljali iz neke slovite kobilarne. Jaz sem spočetka ostal pri ženski družbi za mizo, dokler niso razburjeni vzkliki tudi mene izvabili na dvorišče.

Ugledal sem gospode, stoječe v krogu daleč vstran od konja, ki je divje bil s kopiti in grizel in šavsalsal na vse plati, tako da se mu niti najboljši jezdec niso upali približati. Strah in bojazen je vsem gledalcem kremžila preplašene obraze.

Pa mi je, rogajoč se, zaklical grof Przobovski: No, gospod Kljukec! Tu bi bilo nekaj za vas!

Zaletel sem se in že sem sedel na hrbtu presenečene živali. S svojo umetnostjo umne ježe sem kar kmalu umiril konja in ga napravil poslušnega, da je stopical krotko kot jagnje. Da pa pokažem tudi gopsem, ki so ostale pri čaju za mizo, kako se dá žival ukrotiti, sem skočil s konjem skoz odprto okno v dvorano ter zajezdil nekaj kratki okoli mize, kjer so sedeje gospe. Nato sem pognal konja, da je skočil na mizo, pa sem jezdil med skodelicami in krožniki naokoli in križem kražem, tako kakor smo vajeni v jahalnici. Niti ena posodica se ni zdrobila, kar je, kakopak, zelo zabavalo ženski svet. Pa tudi gospodje se niso mogli dovolj načuditi, a grof Przobovski mi je od navdušenja podaril žrebca, s katerim sem imel pozneje še veliko veselja.

Ker pa na Ruskem ni posebno imenitno, če v mesto prijezdiš, zato sem oba konja izročil v varstvo hlapcu, ki mi ga je bil gostoljubni litvanski grof dal za spremstvo. Sam pa sem nekaj verst pred Petrogradom najel lične sani ter se odpeljal proti mestu.

V gozdu, razprostirajočem se pred mestnimi vrati, je pridirjal v sled za sanmi velikanski volk, ki ga je huda lakota prignala iz goščave.

Kmalu je bil tik za menoj, in v prvi grozi sem se zleknil ploskoma na tla v saneh. Kar sem slutil, to se je res zgodilo!

Volk je skočil preko mene, planil ves besen na konja, pa je v trenutku pogoltnil ves zadnji konec uboge živali. Konj je od strahu in bolečin zdirjal še hitreje. Oprezno dvignem nekoliko glavo, in kaj ugledam? Volk se je bil zažrl in zagrizel skoraj že skoz in skoz v konja.

Zdaj se mi je zdel primeren trenutek, pa sem na vso moč začel strojiti po dirjajočem volku pred mano. Nenaden napad nad živim kožuhom je uplašil zbesnelega volka. Z vso silo je zver grizla in

rila naprej, ostanki konjskega trupla so padli na tla, in glej ga spaka, namesto konja je bil zdaj volk vprežen v jermenje!

Seveda mu nisem dal, da bi se bila mrcina osvestila, ampak sem mu neprestano strojil z bičem po grbi. Tako sem pridirjal v Petrograd kakor vihra. Ustavil sem se šele pred dvorcem kneza Dolgorukega, vrhovnega maršala vse ruske vojske. Knez je prav takrat slonel na oknu, pa se je krohotal, kot bi orehe stresal, ko je zagledal to prečudno vprego.

Lepšega sprejema ob prihodu v prestolnico si bi pač ne mogel želeti.

In s to prigodo sklenem za nocoj, ljubi prijatelji, ki ste mi bili tako zvesti poslušavci!«

(Dalje.)

Tone Seliškar

Daniel Defoe in Jules Verne

Daniel Defoe...? Povsem neznano ime, pa vendar tako zelo povezano z mladino vsega sveta, da bi hudo grešili, če bi ne spoznali tega moža! Ena prvih knjig, ki sem jih res z veseljem prečital, je bila »Robinzon«. Spominjam se, kako sem užival ob čitanju te pustolovske povesti, kako živo sem preživeljal v svoji domišljiji vsa pota nesrečnega brodolomca na samotnem otoku. Kar požiral sem vrstice. Mož pa, ki je to knjigo napisal, se je imenoval Daniel Defoe (čitaj Defó). Umrl je leta 1731. Nihče ne bi verjel, da je ta knjiga že tako stara in malokdo ve, da je bil pisatelj že 60 let star, ko je napisal »Robinzona«.

Pisal se je prav za prav Foe. Bil je sin londonskega mesarja in oče ga je namenil za duhovniški stan. Fant pa ni imel veselja do tega in je opustil študije. Ker pomeni »Foe« v angleščini sovražnik, si je kar sam primaknil pred priimek zlog »de« — in tako se je pisal Defoe. Dá, pisal se je »Sovražnik« — toda postal je velik prijatelj mladine vsega sveta. Bil pa je v resnici vse življenje sovražnik lenobi, hinavstvu, zlobi in hlapčevski ponižnosti. S 25 leti se je udeležil upora, ki pa je bil potlačen. Bežal je v tujino, toda čez dve leti se je lahko zopet vrnil domov. Zdaj je postal trgovec in je prodajal nogavice. Ker ni bil dovolj spreten, se je zadolžil. Tačas so v Londonu dolžnika, ki ni mogel poravnati dolga, vtaknili v ječo, zato jo je popihal v Bristol. Tu je napisal knjigo »Razprave o načrtih«, ki je imela velik uspeh. Angleški kralj Viljem III. ga je bogato nagradil. Poplačal je dolgove in se vrnil v London. Kralj pa je kmalu umrl in prestol je zasedla kraljica, ki se ji je hudo zameril s spisom, v katerem je zasmehoval njeno slabo vladanje. Založnika in tiskarja so zaprli.

Defoe pa ni prenesel, da bi drugi trpeli zaradi njega in se je sam javil kot pisec tega spisa. Bil je obsojen na 6 let ječe in veliko denarno kazen. Poprej pa so ga še trikrat izpostavili na sramotnem odru sredi Londona. Toda ta sramota je bila zanj pravcati triumf. Ljudstvo je v množicah drlo na trg, ga obsipalo z rožami, ter mu navdušeno vzklikalo. Pod vplivom tega je bil po devetih mesecih izpuščen.

Tedaj je ustanovil časopis, ki je bilo prvo ljudsko glasilo. Nekaj let pozneje, ko je zopet javno kritiziral vlado, je moral ponovno v ječo. Tu se je seznanil z najkrvoločnejšimi cestnimi razbojniki. Ko je bil zopet pomiloščen, je napisal »Robinzona«. Toda prav ta rokopis je s težavo prodal. Končno ga je odkupil neki založnik za borih dve sto mark. Knjiga pa je žela tolik uspeh, da se je na mah razširila v prevodih po vsej Evropi.

Defoe je napisal to knjigo po pripovedovanju škotskega mornarja Selkirka, ki je v Južnem morju doživel brodolom in se je rešil na majhen, samotni otok v Tihem oceanu. Otok je bil 4 km širok, 17 km dolg in se sedaj imenuje Juan Fernandez. Po štirih letih ga je neka angleška ladja rešila strašne samote.

S to knjigo si je Defoe zopet pridobil majhno premoženje. Da bi užival starost v zasluženem miru, je prepustil upravljanje premoženja svojemu sinu. Sin se je pa izkazal kot propalica in je pustil očeta in mater stradati. Defoe, ta veliki prijatelj mladine, je umrl od žalosti, ki mu jo je prizadejal njegov lastni sin.

*

Jules Verne (izg. Žül Vern)! Kdo mladih bralcev ne pozna tega slavnega francoskega pisatelja? Preden se niso pojavili njegovi spisi, je mladina čitala ponajveč Robinzona, Grimmove in Andersenove pravljice in napete pustolovske povesti z divjega zahoda. Jules Verne pa je ustvaril prav posebno vrsto povesti: združil je fantazijo, naravoslovje in tehniko v napeto literarno enoto.

Rojen je bil v francoski Bretagni leta 1828. V Parizu je študiral in postal literat. Čim je dovršil svoje študije, je postal tajnik pariške opere. Pisal je drame in besedila za opere — toda uspeha ni imel.

Ker mu tako književniško delo ni prineslo lavorik, je sklenil napisati nekaj od sile izmišljenega. Tako je napisal roman »Pet tednov v zrakoplovu« v časih, ko se ljudem še sanjalo ni o zrakoplovstvu. Kajpak, slehern časopis se je branil priobčiti tolikšne budalosti. Le založnik nekega mladinskega lista je imel toliko poguma, da je natisnil ta roman. In glej: roman je imel tolikšen uspeh, da je moral založnik takoj natisniti drugo izdajo. To ni bil navaden uspeh pisatelja, bil je pravcati triumf.

Jules Verne je ustvaril, ne da bi se zavedel, povsem novo vrsto književnosti. Bil je prvi, ki je začel pisati fantastično-naravoslovne romane. Založnik, ki je bil spreten trgovec, je brez pomisleka sklenil s pisateljem pogodbo za dobo 20 let. Tako je Verne za velike honorarje pisal le za tega založnika. Seveda je takoj opustil drame in se je povsem posvetil svojemu novemu načinu pisanja. Postal je na mah slaven in premožen človek. Bil je strasten igralec. V njegovem stanovanju so noč in dan igrali za velike vsote. Po pogodbi je nenadoma odpotoval iz Pariza. Posvetil se je študiju narave, tehnike in je neumorno potoval. Večino svojega življenja je prebil na svoji jahti »Saint-Michel«. Z njo je prejadral vsa morja. Na jahti je napisal tudi večino svojih del s tolikšnim uspehom, kakršnega ni pred njim doživel še noben pisatelj. Njegovi romani so prevedeni v vse kulturne jezike.

Umrl je 24. marca 1905 v Amiensu. Mnogi so ga hoteli posnemati, toda nihče ga ni dosegel. Njegovi najbolj znameniti romani so: Dvajset tisoč milj pod morjem, Potovanje na mesec, Carjev sel, V 80 dneh okoli sveta, Lov na meteorje, Svetilnik na rohu sveta, Plavajoče mesto in še mnogo drugih.

Albin Zavrl

Iz življenja zadnje Celjanke

Otožno odmevajo zvonovi po širni celjski ravnini, odbijajo se od Aninega vrha in Jožefovega hriba ter hite po lepi Savinjski dolini oznanjat, da polagajo k večnemu počitku mogočnega Urha II., zadnjega Celjana. Kmetje, ki pospravljajo zadnje ostanke z njiv — saj je že okoli sv. Martina — prisluhnejo in si mislijo: Kaj bi, saj je vseeno; gospod je gospod! Če nas ne bo več ta tepel, nas bo pač drugi. Je že tako na svetu, da nas nekdo mora! Veliki zgodovinski dogodek gre mimo njih kot mrzli jesenski piš, ki tudi ne obeta nič dobrega.

Tačas se tare v Celju na trgu pred minoritsko cerkvijo silna množica, da bradati, robati vojaki komaj vzdržujejo red. Meščani so, ki bi radi prisostvovali temu nenavadnemu, a žalostnemu dogodku vsaj na ulici, kajti zanje je cerkev nedostopna. Največ jih je privabila radovednost, saj toliko gospode je redkokdaj videti. Med njimi so pa tudi taki, ki občutijo vso tragedijo tega silnega, vedno kvišku stremečega rodu, ki mu je od vsega početka lebdel pred očmi le en cilj: vladarska krona. In sedaj tak strašen padec! Zadnji svojega rodu je padel pod udarci morilcev.

Hipen nemir jih zbudi iz razmišljanja, s plašnimi očmi pogledajo okrog sebe, če ni morda birič uganil celó njih misli. Iz cerkve se zasliši gromek glas: Danes grof celjski in nikdar več! Krčeviti kriki in glasen jok udari na ušesa čakajočih meščanov. Marsikomu se utrne solza: temu, ker sočustvuje z zapuščeno vdovo-tujko, onemu, ker še sedaj ne more pojmiti dogodka. Saj ni dolgo, ko je videl mogočnega moža sedeti ponosno na iskrem konju, ko ga je njegov ostri pogled mimogrede ošinil, stoječega ponižno kraj poti. Tretjemu zopet, ker — no — ker pač vedno joče, kadar umre kak znanec. Skrit med množico stoji pa marsikdo, ki je bridko občutil nebrzdano in gospodovalno roko rajnega; prikrito zadoščenje sije iz njegovih oči. Tedaj se oglasi, kot bi čul skrite misli, s pritajenim glasom star možakar: »Ej, naj bo že, kakor hoče. Toda eno drži: ne bilo bi današnjega Celja, če bi ne bilo njega in njegovega rodu!«

Množica zavalovi in pritisne naprej. Cerkvena vrata se na široko odpro. Iz njih stopi dvanajst dvorjanikov, odetih v črno sukno. Postavijo se na desno in levo od vhoda. Tedaj se pojavi grofica-vdova, vsa v črnem, da se blede obraz še bolj odraža. Pogled ji splava preko radovedne množice tja gor, kjer stoji mogočno zidovje na strmem hribu, kipečem neposredno iz zelene Savinje. Noga ji nehote zastane. Kakšne misli so jo tedaj objele? Ali vidi v duhu blede obraza svojih sinov? Ali z eno samo mislijo objema vso preteklost, ki jo je vezala na to mestece in na ta mogočni grad? Ali celo sluti vso trnjevo pot, ki jo bo morala še prehoditi, preden bo zatisnila trudne oči tam daleč v turški Makedoniji? Tesneje si ovije plašč in s sklonjeno glavo stopi na trg, da se množica boječe umika. Za njo se vsujejo iz cerkve odličniki v bogatih oblekah, vitezi v bleščečih se jeklenih oklepih. Sijajna družba odide, množice se prično razhajati. Točilnice se napolnijo, povsod pred vrati še stoje gruče v živahnih pogovorih.

S tem dnem se pričinja drugo poglavje njenega življenja, ki je krenilo tako nenadoma v docela drugo smer.

*

Po smrti svojega moža se je počutila zelo osamljeno med temi tujci, čeprav je nad dve desetletji živela med njimi. Njeno uho se ni

moglo privaditi trdi nemški govorici; pogrešala je blagoglasnega srbskega materinega jezika, jezika naroda, ki se je baš nezadržno bližal svojemu zatonu. Bila je hči smederevskega despota Jurija Brankovića in njen brat Štefan, ki je stoloval tudi v Smederevem, je bil le še senca nekdanjih knezov, pričakujoč z vsakim dnem, da mu bodo Turki odrekli svojo milost in ga postavili pred vrata njegove lastne hiše, nekdanje svobodne Srbije.

Ni ji kazalo, da bi odšla k njemu v tako negotovost, a na štajerskih posestvih tudi ni mogla ostati, kajti tu so se vnele borbe za dediščino Celjanov. Zato se je umaknila na posestva v Hrvatski ter bivala zdaj v Varaždinu, zdaj v Zagrebu; le včasih se je mimogrede ustavila tudi v Postojni. Nikjer ni imela miru, srce jo je vleklo vedno silneje na jug. Ko se je še vnela krvava vojna med nemškim cesarjem Friderikom III. in ogrskim kraljem Matijo Korvinom, ji ni bilo več obstanka. Prodala je svoja posestva cesarju, toda kupčija se je razdrila. Prihodnje leto — 1461 — je končno prodala grofu Janu Vitovecu in vitezoma von Weispriach ogromno imetje za 62.000 cekinov. Sama se je umaknila v grad Krško, ki ji ga je bil prepustil Friderik.

Še isto jesen je krenila v Benetke in od tod v Dubrovnik, kjer je ostala dalje časa. Tu, pod vedrim, modrim nebom, ob sinji Adriji, ji je postalo toplo pri srcu. Odločila se je, da odpotuje k svoji sestri Mari, vdovi po turškem sultanu Muratu II., ki je bivala v Ježevem blizu Svete gore. Zato se je odpeljala z dubrovniško galijo in prispela do Krfa. Tu se je premislila. Hotela je za vedno zapustiti zapad. Vrnila se je v Dubrovnik, da uredi svoje osebne zadeve; odpovedala se je krškemu gradu in vsem pravicam do svojih posestev. Obdržala je edinole grad Beograd ob levi obali Taljamenta, jugozahodno od Udine. Nato se je preselila k sestri.

Tu je upala, da bo slednjič našla mir, ki ga je pogrešala od trenutka, ko je ob strani moža zapustila domovino. Da bi se znebila vseh vezi s preteklostjo, je odložila tudi zapadnjaško ime Katarina ter se imenovala zopet s starim imenom Kantakuzina. Skušala je prodati še Beograd goriškemu grofu Leonhardu; ta pa radi bojev s Turki, ki so prav tedaj napadali Goriško in Furlanijo, ni imel denarja. Celo sultan Mohamed je z nemškim pismom na goriškega grofa priporočal njeno ponudbo, toda kupčija ni uspela. Zato je grad enostavno podarila palatinskemu grofu Matiji Spandinu.

Tako je bila žena, nekoč soproga enega najmogočnejših velikašev Srednje Evrope, zavidana radi neprecenljivega bogastva in silnega imetja, na stara leta brez doma, brez lastne strehe. Toda vso to izgubo ji je nadomeščala ljubezen sestre, edinega človeka, ki ga je imela še na svetu. Tako toplo je občutila vso domačnost novega doma, tako varno se je počutila na sestrinem dvoru, ki je bil pribežališče srb-

skega plemstva in srbskih menihov. Odslej je bila zopet z vsem srcem Srbkinja in vsa pretekla desetletja so se ji zdela kot težak, neprijeten sen. Še si je dopisovala s starimi prijatelji, toda njena pisma so odslej samo srbska, njeni odposlanci srbski menihi.

Toda nenadoma je bil konec mirnega življenja. Njena nečakinja — »zadnja bosanska kraljica« — jo je z zlobnim obrekovanjem očrnila pri sultanu. Dasi je bila nedolžna in jo je sestra Mara na vso moč branila, je sultan z njo skrajno slabo ravnal; ni manjkalo mnogo, pa bi z življenjem plačala podle spletke. V tej sili se je obrnila do goriškega grofa, ki ga je poznala že kot mladega dečka, ter ga prosila, naj ji da zavetja, da se reši neznosnega položaja, kajti sultan njenemu odhodu ni nasprotoval. Lahko si predstavljamo, kako strta, kako ponižana je bila nekdanj ponosna grofica celjska!

Kakor je nevihta prišla, tako je tudi odšla. Stari sultan je nenadoma umrl in mladi Bajazit II., ki je spoznal vse podle spletke, jo je spet sprejel z vsem spoštovanjem, z vso obzirnostjo, kakor se to spodobi za vdovo mogočnega grofa Orlika, kakor so ga imenovali Srbi.

Preživela je svojo sestro in še nadalje ostala opora srbskega življa pod Turki. Mnogokrat je z resnim in dostojanstvenim nastopom dosegla marsikatero olajšavo za svoje rojake.

Naposled je bila tudi njena ura. Njeno trudno, izmučeno srce si je zaželelo po tako burnem življenju pokoja. Našla ga je v Kočni, zapadno od Strumice.

Anton Debeltjak

Razgovor

Trenutek ti v oči mi glej,
ki čitaš tu Razore,
največjo željo mi povej,
povej svoje nazore!

„Želim si, stric, aeroplan,
skoz daljne bi prostore
poletel na zapadno stran
čez sončnate Azore.

Ko svet obkrožim v dalj in šir,
poiščem si motore,
da z mano odbrné v vsemir
preštevati zvezdne zборе...

Da vsaj mi dana je perot,
ki tica jo premore:
kako prhotal bi povsod,
do mraka vse od zore.”

Le delaj, sinko, v žaru nad,
Saj up prestavlja gore!
Jaz ne, a ti dovolj si mlad
za med krilate stvore.

Nande Vidmar: Delo na polju

KULTURNI ZAPISKI

Ob 140letnici Vodnikovih »Lublanskih noviz«. — Ob neki priliki so se zbrali zastopniki vseh velesil; gospodje ministri so prijetno kramljali in v tistem zastavi nekdo vprašanje ministru najmočnejše države: »Ekselencja, povejte mi, katere države se vi najbolj bojite?« Minister je malce pomislil in dejal: »Sedme velesile!« Vsi so umolknili in se potopili v misli, saj je bilo navzočih le šest predstavnikov mogočnih držav. Vprašanec pa je še enkrat ponovil: »Da, sedme velesile... Časopisja!« V krog kulturnih narodov z

lastnim časopisom smo stopili Slovenci pred 140 leti. Leta 1797. je izšel prvi naš časopis, ki ga je pričel izdajati tedanji šentjakobski beneficiat Valentin Vodnik. Pogled na Vodnikove »Lublanske novize« vzbudi današnjiku pomilovalen nasmeš. List ima precej manjšo obliko, kakor današnji časopisi. Še precej manjšo, kakor »Razori«, prav za prav so prve »Lublanske novize« še najbolj podobne po obliki molitveniku. Vsebinsko pa odgovarjajo ureditvi današnjega lista. Veseli in po svetu močno razgledani Vodnik je na naslovno

stran zapisal pesnico, ne-
kako opravičilo, ker pri-
čenja z izdajo časopisa v
kranjščini. Obljublja, da
bo naučil čitatelje nekaj
več, kakor znajo doslej, z
listom jim hoče odpreti
okno v svet. V skromnih
razmerah je bila tedaj
naša domovina, ko je za-
vršalo med Slovenci, da so
pričele izhajati »Lublan-
ske novize«. Krog plaču-
jočih naročnikov je bil
zelo, zelo majhen; spočet-
ka je bilo komaj 33 redno
plačujočih naročnikov, list
pa je dosegel naklado 100
izvodov. Vodnik je oprav-
ljal pri listu vse posle do-
pisnika, urednika, korek-
torja, upravnika itd. Naš
prvi časnik je izhajal štiri
leta, do konca leta 1800.
Slovenski časnikarji so ne-
pričakovano uspešno in
pohvalno lepo proslavili
jubilej svojega prvega
stanovskega tovariša. Na
velesejmu so priredili no-
vinarsko razstavo, ki je
bila središče vsega zani-
manja. Prikazali so nam
razvoj poročevalske služ-
be od vsega početka pa do
današnje moderne dobe.
S kakšnimi preprostimi
sredstvi so v davnih dneh

pošiljali novice v svet! Pomislimo le na
maratonskega tekača, na sle, na jezdece-
kurirje! Vesti so prenašale tudi potovke,
krošnjariji in pošte. Grmade, ki so jih žgali
naši pradedje ob turških vpadih, so že
predhodniki brzjava. Velikanski korak
je napravil Vodnik s svojimi »Lublan-
skimi novizami«, ko je s tiskano besedo
širil poročila med svoje rojake. Pogled
v velesejske razstavne dvorane nam
je pokazal, kako je razpredeno zbira-
nje podatkov za današnje dnevnike.
Najrazličnejši poročevalski uradi pošil-
ljajo v svet novice. Po njihovi zaslugi

prinašajo ljubljanski dnevnikarji novice,
n. pr. iz Londona istočasno kakor do-
mači londonski listi. Informacijski urad
naše kraljevine je Agencija Avala; nje-
ne novice spoznaš v dnevniku po dveh
velikih črkah AA. Čehoslovaški poroče-
valski urad ima značke ČTK, kar po-
menja Češkoslovenska tiskovna kance-
lař, Poljaki imajo PAT. Vsi dopisni
uradi se poslužujejo za hitro dostavlja-
nje novic telefona, brzjava, radia in v
novejšem času tudi že televizije, t. j.
gledanja na daljavo. Ves letošnji jubi-
lej slovenskega časnikarstva je stal v

LUBLANSKE NOVIZE

JANN. FRIDR. EGERGA,

V Sredo 4. dan

Profenza

Nro. I.

Je Kasha savręla,
Se terga kej nít ?
Moj sofed kaj dęla ?
Sim barat she fit.

Al vumnosti įmajo
Po svejti kej vezh ?
Al drujga kej snajo,
Kò hruřhke sam' pezh ?

Naslovna stran »Lublanskih noviz«

znamenju hvaležnosti do našega prvega časnikarja Valentina Vodnika.

Jože Župančič.

Tomaž G. Masaryk kot dijak. — Rojen je bil 7. marca 1850. v malem moravskem mestecu Hodoninu. Mati ga je skrbno vzgajala in fant se je v šoli pridno učil. Ko mu je bilo 10 let, so dali Tomaža v šolo, da bi postal podeželski učitelj. Po dveh letih realke se je vrnil domov v prakso, poučeval je otroke in sam se je učil pri podeželskem učitelju glasbe. Bilo mu je 12 let in čakati bi bil moral do 16. leta, da bi ga sprejeli na učiteljišče. Namesto na učiteljišče pa je odšel na Dunaj k nekemu ključavničarju, kjer je pa ostal le dva meseca. Ta dva meseca na Dunaju med neotesanimi tovariši sta bila zanj prava muka in Masaryk je pobegnil nazaj k staršem na Moravsko. Oče je bil hud, saj je smatral sinov beg za veliko sramoto. Zato je poslal Toma v šolo k domačemu kovaču, da bi bil lahko pozneje sprejet v živinozdravniški zavod. Pri kovaču je bil šest mesecev. Mojster ga je zmerjal in pretepал. Ne-koč, ko je šel z vedrom po vodo, je zagledal v bližini stoječega gospoda, ki ga je molče in z zanimanjem opazoval. Spoznal je svojega profesorja glasbe z realke v Hustopeču, postalo ga je sram, pustil je vedro pri vodnjaku in zbežal. Toda slučajno srečanje ni ostalo brez posledic; čez 14 dni se je že učil pri profesorjevem očetu. To je bila zadnja postaja na poti k Masarykovim nadaljnjim študijam, ki jih ni več opustil. Privatno je začel študirati latinščino, priglasil se je kot hospitant gimnazije v Stražnici, med počitnicami si je nekaj prislužil in odšel s šestimi cekini v žepu s svojo dobro materjo v Brno, da se bo vpiše na nemško gimnazijo. Prvega pol leta je preživel v nepopisni bedi, proti koncu leta pa je bil prvi v razredu. V dijaških letih je bil Masaryk precej samosvoj, za sošolce se ni zanimal in očitaj jim je, da premalo študirajo in se vse preveč brigajo za tuje zadeve. Naučil se je sam francoščine in

vzporedno je študiral tudi vse slovanske jezike. S prevodi je toliko zaslužil, da si je lahko kupil najpotrebnejše knjige. S profesorji se ni preveč razumel, niso se mu zdeli dobri, razen enega, ki mu je bil prava slika dobrega vzgojitelja. Leta 1872. je maturiral in se vpisal na filozofsko fakulteto dunajske univerze. Leta 1875. je postal doktor filozofije. Kmalu so izšli njegovi prvi filozofski spisi, ki so že kazali bodočega velikega misleca in tako je bila mlademu filozofu že po prvih korakih odprta pot v svet.

Lažnivi Kljukec. — Prigode Kljukca, ki jih priobčujemo v Brinarjevi priredbi, so zbirka šaljivih pa vendar duhovitih prigod Hieronima Münchhausna, ki je služil kot konjeniški častnik v ruski vojski. Udeležil se je dveh vojn s Turki in je bil med svojimi znanci zelo priljubljen, ker je znal vse svoje prigode smešno in duhovitopretirano pripovedovati. Zbirka teh prigod je najprvo izšla v angleškem jeziku l. 1785, in jo je spisal nemški učenjak Erih Raspe. Pozneje so te prigode izšle v vseh jezikih in še danes jih prebiramo z veseljem.

Francoska vlada za književnost. — Na predlog Udruženja francoskih književnikov »Societe des Gens de Letre«, proučava francoska vlada predložen načrt, kako bi se dvignilo zanimanje za književnost med vsemi Francozi, zlasti pa pri mlajši generaciji. Znameniti francoski pisatelj Gabriel Boissy predlaga, naj bi se vsakemu Francozu, ko dovrši to ali ono šolo, dalo na državne stroške 15 do 20 knjig, ki si jih sam izbere. Na ta način bo vsakemu Francozu dan temelj za lastno knjižnico, ki si jo bo pozneje sam izpopolnjeval, ker bo njegovo zanimanje za knjige vzbujeno. — Mi si bomo sami pomagali! S tem, da si naročnik Razorov, si dokazal, da ljubiš našo živo besedo. Še prav posebno pa se boš izkazal, če boš pridobil za Razore vsaj enega novega naročnika.

DROBNE ZANIMIVOSTI

Junaki Severnega tečaja. — Vsi že vemo, da je poslednja ruska ekspedicija na Severni tečaj z letali nad vse pričakovanje uspela. Požrtvovalni sovjetski letalci so osvojili to skrajno točko naše zemlje za vse večne čase. Del odprave — Papaninova skupina — pa je ostal na ledeni gori, da dovrši znanstvena raziskavanja. Osamljeni od vsega sveta delajo štirje neustrašeni možje noč in dan. Čudovit zanos prevzame človeka, ko ve,

je izbrati izredno trdno ledeno goro. Letos je v Arktidi nad vse »toplo« poletje. V pasu, koder se premika stanica Severni tečaj, je bila dobršen mesec temperatura nad ničlo. To pa ni mnogo škodovalo ledeni gori, skopnela je le snežna plast na nji. Tudi če bi gora razpočila, ne bi pretila stanici propast. Papaninovi skupini zadostuje tudi polovica ali desetina ledene gore, da bi lahko nadaljevala svoje delo in dovršila

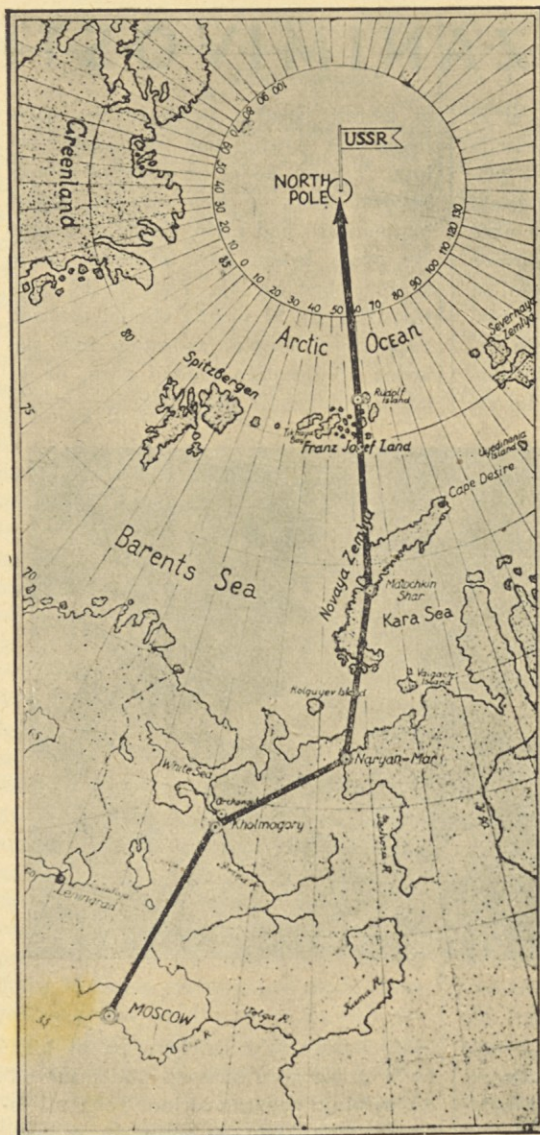

Prof. Šmid se poslavlja od svojcev

da se s te gore sleherno uro širijo nevidne vezi njihove oddajne postaje: »Halo, halo, tu stanica Severni tečaj!« Na Rudolfovem otoku pa čaka letalec Mazuruk s svojim letalom, pripravljenim vsak hip, da poleti tovarišem na pomoč, če bi jim pretila nevarnost. Kako dolgo še ostanejo ti junaki večnega ledu na ledeni gori? Vodja te odprave, profesor Šmid, ki se je z delom že vrnil v Moskvo, pravi: Mnogi izražajo bojazen, da bi se utegnila ledena gora stajati, ali pa da bi jo druge ledene gore strle. Junaško delo štirih mož na nji ni lahko. Toda za njihovo usodo se ne bojimo. Posrečilo se nam

svoje naloge. Vznemirljivo pa bi bilo, če bi prišla gora na svoji poti južno od 85. stopinje severne širine. Toda mi jo budno opazujemo, za vsak slučaj imamo pripravljena letala in ledolomilce. Prepričan sem, da Papaninove skupine ne bo treba vzeti z ledene gore do pomladi 1938, ko bo njeno delo končano.

Rdeča gozdna mravlja. — Eno samo gnezdišče rdeče gozdne mravlje uniči v teku enega poletja okoli dva milijona žuželk, od katerih je polovica gozdnih škodljivcev. Koristnost te drobne živalice je torej neprecenljiva.

Pot iz Moskve na Severni tečaj

S 15 leti okoli sveta. — Ob stoletnici slovitega francoskega pisatelja fantastičnih romanov Julesa Vernesa je razpisal danski časopis »Politiken« čudovito nagrado: Pot okoli sveta! Sreča se je nasmehnila mlademu skavtu Palleju Huldu, preprostemu vajencu. Uporabljati je smel le ona prometna sredstva kakor glavni junak Vernejevega

romana »V osemdesetih dneh okoli sveta«, t. j. železnico, parnik in voz. In pogumni deček, star komaj petnajst let, se je junaško podal na potovanje. Potovanje je izvršil v 44 dneh in potni stroški so znašali malo manj kakor 1000 dolarjev. Ko se je vrnil s svojega potovanja, ga je vsa danska mladina oboževala, kajti navzlic udobnosti današnjega potovanja, je taka pot okoli sveta za takšnega mladeniča le trd oreh. No, Palle Huld se je izkazal vsekakor, kar priča o precejšnji samostojnosti sodobne mladine. Širite »Razore«, da bodo tudi »Razori« lahko razpisali tako nagrado!

Razne zanimive številke.

— Za naše pojme je kraljiček najmanjša in najbolj lahka ptica. Vendar pa žive ptice kolibriji, ki tehtajo samo 2 grama. — Izračunali so, da se nahaja v 1000 kg morske vode 32—60 miligramov zlata. Če bi hoteli pridobiti na ta način 1 kg zlata, bi morali predelati 300 milijonov kilogramov morske vode. Vsa morja na svetu vsebujejo v sebi zlata v vrednosti 70.000 bilijonov dinarjev. — Če z zavoro ustavijo brzovlak, ki vozi s hitrostjo 70 km na uro, se nekaj sile sprosti pri tem. S to silo bi lahko skuhali 226 litrov vode,

ali pa dvignili človeka 140 m visoko. Vsakdo ve, da se premika svetloba v eni sami sekundi za 300.000 km, Proga, ki jo napravi svetloba v enem letu, se imenuje eno svetlobno leto, in to je merska enota v zvezdoslovju. Ker ima leto 32,565.926 sekund — tedaj znaša proga enega svetlobnega leta okrog 9 in pol bilijonov kilometrov.

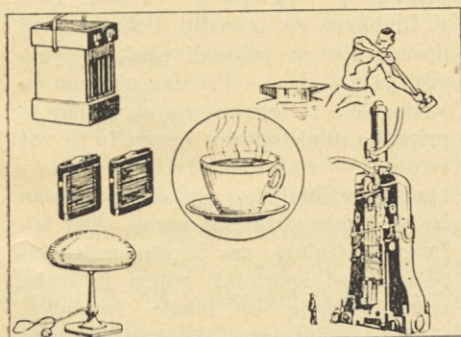
Brzovlak bi rabil za to progo 12 milijonov let. — Malokdo ve za starost posameznih živali. Deževnik živi 10 let, pajki 1 do 2 leti. Čebela-delavka živi 6 tednov, matica pa do 5 let. Žabica-rega dočaka 10 let, mravlja celo 15 let. Školjke žive 100 let. Sinica živi do 18 let, kanarček 24, štorčja 70, gos do 100 let. Domače živali: mačka 22 let, pes 28, konj 40 do 60 let in osel do 100 let.

•

Sila v skodelici vroče tekočine. — Velika skodelica vsebuje približno četrto litra čaja (250 gramov), ki je vroč nekako 80 stopinj. Zaradi tega je v vsakem gramu 80 kalorij toplotne enote in vsa skodelica čaja ima nič manj kakor $250 \times 80 = 20.000$ kalorij. Akumulator dveh voltov za radioapar, ki ga lahko napolnimo z 12 amperi, vzdrži 24 vatnih ur. Ena vatna ura ima 3600 vatnih sekund, akumulator vsebuje torej $24 \times 3600 = 86.400$ vatnih sekund, kar skoraj natančno odgovarja 20.000 kalorijam toplote vročega čaja. Električna energija akumulatorja je torej prav

varja energiji, ki tiči v skodelici vročega čaja. Lahko pa toploto uporabimo kot mehansko energijo, ki jo merimo z metričnimi kilogrami. 1000 kalorij odgovarja tehnični toplotni enoti (TE). V skodelici vročega čaja je torej 20 TE. Ena toplotna enota pa odgovarja 427 mkg. Ker je v skodelici čaja 20 TE, je to enako okoli 8500 mkg. Ker razvija na primer kovač z vsakim zamahom svojega kladiva približno 20 mkg, bi potrebovali torej okoli 400 zamahov s kladivom, da izčrpamo energijo toplotnih enot v čaju. Isto delo napravi parni tolkač z enim samim udarcem. Vsekakor pa mora tehtati udarni bat tolkača 5000 kg in mora pasti na predmet z višine 1,75 m. Ako pa skodelico vročega čaja v 20 min. ohladimo od 80° na 0°, odgovarja oddana toplota delu stroja $\frac{1}{10}$ konjske sile, kar spet odgovarja delovni možnosti človeškega telesa. Skodelica vročega čaja opravi teoretično seveda v 20 minutah isti napor kakor človek. Kajpak, potem pa je popolnoma izčrpan. (Nazorno nam to predstavlja slika.)

•

tako velika kakor kalorična sila toplote skodelice vročega čaja. — Ako ima žepna električna svetilka 4,5 voltov in gori 2 do 3 ure, je baterija izčrpana. V tem času je oddala okoli 12 vatnih ur, torej polovico manj kakor akumulator. Toplotna količina ene skodelice vročega čaja je prav tako velika kakor električna energija dveh žepnih svetilk. — Če pustimo 25vatno žarnico eno uro goreti, porabi le-ta 25 vatnih ur — kar odgo-

Površina plodne zemlje se manjša.

Za milijon hektarjev se je zmanjšala površina plodne zemlje v Nemčiji, ki jih je država porabila za letališča, vojne ceste, športna igrišča in podobno.

•

Kje je najmrzleje na naši zemlji? —

Včasih so ljudje menili, da je najmrzleje na obeh tečajih, najbolj vroče pa ob ekvatorju. Toda temu ni tako. Najmrzlejši kraj na svetu je Verhojansk v Sibiriji. V tem kraju znaša povprečna temperatura zimskih mesecev, 62 stopinj Celzija pod ničlo. V polarnih krajih pa znaša povprečna zimska temperatura samo 26 stopinj Celzija pod ničlo. Najnižja, do sedaj zmerjena temperatura je bila leta 1892. v Verhojansku — in sicer 68 stopinj Celzija pod ničlo. Pa tudi ni, da bi mislili, da je v Sahari najbolj vroče. Najbolj vroče mesto na svetu je Massana ob Rdečem morju, ki ima povprečno letno temperaturo 31 stopinj Celzija nad ničlo.

PO ŠPORTNEM SVETU

Zivimo v dobi športa. Telesno udejstvovanje, želja po telesni sprostitvi in razvedrilu je zajela svet. Tudi nas je zajel ta val ter nas odnesel na počitnice na oddih. Vrnili smo se okrepečani zopet v šolo, kamor nas kliče dolžnost. Mnogo se je ta čas nabralo športnih novic.

Naš nogomet preživlja težke čase. Za uspešno udejstvovanje na zelenem polju manjka sredstev. Dobili smo nova pravila (teža žoge 396—435 g, polkrog s polmerom 9·15 m, ob katerem se bodo morali postaviti igralci, kadar se bo streljala enajstetrovka, starostna meja za igralce v mladini, moštvihi se je dvignila od 18 na 20 let). Nogometni sodniki nimajo lahkega posla, težko krote nešportne igralce in gledalce, ki ne znajo obvladati svojih živcev. — Na Bledu so zgradili novo golf-igrišče, ki je privabilo mnogo bogatih tujcev v naše kraje, za katere je tujski promet vir dohodkov. — Francozi so zmagali na veliki kolesarski dirki okoli Francije. Pri nas kolesarski šport ni na višku radi slabih cest. Veliki kolesarski izlet v Postojno je bil bolj propagandnega značaja. Velike mednarodne motociklistične hitrostne gorske dirke na vrh Ljubelja se je udeležilo z uspehom tudi več inozemskih tekmovalcev.

Izborne rezultate so dosegli naši plavači. Zmagali so v borbi za jadranski pokal. V plavalnem dvoboju so premagali tudi Čehe v razmerju 26 : 58. Začelo se je sistematično delo, da postane plavanje naš pravi narodni šport. SK Ilirija skrbi za to. Priredila je plavalno vaditeljski tečaj, ki je bil zaključen z najlepšimi uspehi. — Nasprotno pa obžalujemo, da so se vesla-

či v Amsterdamu prav slabo odrezali. Na svetovnih akademskih igrah so prednjačili Nemci. — Naši skavti so se udeležili svetovnega taborjenja na Nizozemskem. — Svetovni rekord pri skoku v višino je dosegel Walker, ki je skočil 2·09 m.

V Martuljkovi skupini so Jeseničani pokazali, da so smuške tekme mogoče tam tudi sredi poletja. Prva mesta v slalomu so zasedli Skalaši. Člane ekspedicije na Nanga Parbat je zasul plaz, medtem ko so spali v svojih šatorih. — Pred 10 leti je Lindbergh premagal Atlantik. Iz Njujorka v Pariz je priletel v 33 urah. Letos pa so ruski letalci premagali prirodne sile severnega tečaja ter po 62urnem poletu brez pristanka preleteli razdaljo Moskva—Sev. tečaj—Kalifornija (10.800 km). — Seveda, to so dejstva, ki človeka kar prevzamejo. Uspehi pa so plod truda, priprav in vzgoje. Slovita je visoka šola za telesno vzgojo v Varšavi. Tudi v Ljubljani so priredili Poljaki javni nastop, kjer so pokazali visoko stopnjo svojega zavoda. — Pri nas nimamo še visoke šole za telesno vzgojo, vendar je priredilo ministrstvo v Beogradu že več tečajev za športne vaditelje in vaditeljice, da tako polagoma izvede zakon o telesni vzgoji. Ako hočemo, da izginejo res žalostni nešportni pojavi med športniki, potem je treba mnogo vzgoje za mlade športnike. Sledimo smernicam pravkar umrlega Pierra Coubertin-a, ustanovitelja modernih olimpijskih iger, ki se je vse življenje trudil, da bi spravil vse narode sveta v skupno športno areno, kjer bi v miru in na plemenit način pokazali svojo telesno kulturo. Janko Sicherl.

Sporočite nam, kaj vam v listu ugaja in kaj ne!